

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i09.014>

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARNING KREATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI

Farg‘ona davlat universiteti

Maktabgacha ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi (phd)

Yuldasheva Dilshoda To‘lqinovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Maktabgacha yosh davrida bolaning ijodiy fikrlashi, mustaqil qaror qabul qilishi, muammoli vaziyatlarga turli yechimlar topishi va o‘z fikrini erkin ifodalashi uning keyingi ta’lim faoliyati uchun muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotda kreativ kompetensiyaning mazmun-mohiyati, uni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari hamda samarali metod va vositalari yoritilgan. Shuningdek, rivojlantiruvchi ta’lim muhiti, didaktik va ijodiy o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, loyihaviy faoliyat hamda bolaning mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etishning ahamiyati asoslangan. Maqolada maktabgacha ta’lim pedagogining kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonidagi roli ham ilmiy jihatdan tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: maktabgacha ta’lim, kreativlik, kreativ kompetensiya, ijodiy fikrlash, maktabgacha yoshdagi bola, pedagogik jarayon, rivojlantiruvchi muhit, ijodiy faoliyat, didaktik o‘yin, innovatsion metodlar.

Аннотация. В статье теоретически и научно-педагогически анализируются возможности развития творческих компетенций детей в организациях дошкольного образования. В дошкольном возрасте развитие творческого мышления ребёнка, способности самостоятельно принимать решения, находить различные пути решения проблемных ситуаций и свободно выражать свои мысли является важным фактором его последующего образовательного развития. В исследовании раскрывается содержание понятия творческой компетенции, рассматриваются педагогические условия её формирования, а также эффективные методы и средства развития творчества. Особое внимание уделяется развивающей образовательной среде, дидактическим и творческим играм, проблемным ситуациям, проектной деятельности и самостоятельной творческой активности детей. Также научно обоснована роль педагога дошкольного образования в процессе формирования творческих компетенций воспитанников.

Ключевые слова: дошкольное образование, творчество, творческая компетенция, творческое мышление, дети дошкольного возраста, педагогический процесс, развивающая среда, творческая деятельность, дидактическая игра, инновационные методы.

Abstract. The article provides a theoretical and scientific-pedagogical analysis of the possibilities of developing children's creative competencies in preschool education organizations. At the preschool age, the development of creative thinking, independent decision-making, the ability to find different solutions to problematic situations, and the free expression of ideas are important factors for a child's subsequent educational development. The study examines the content and essence of creative competence, pedagogical conditions for its formation, and effective methods and tools for developing creativity. Particular attention is paid to the developmental educational environment, didactic and creative games, problem-based situations, project activities, and children's independent creative activity. The role of preschool educators in developing children's creative competencies is also scientifically substantiated.

Keywords: preschool education, creativity, creative competence, creative thinking, preschool children, pedagogical process, developmental environment, creative activity, didactic games, innovative methods.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida shaxsning nafaqat mavjud bilimlarni o'zlashtirishi, balki mustaqil fikrlashi, yangilik yaratishga intilishi, muammoli vaziyatlarda maqbul yechimlarni topishi va o'z imkoniyatlarini namoyon eta olishi muhim kompetensiyalardan biri sifatida qaralmoqda. Mazkur talablar maktabgacha ta'lim bosqichiga ham bevosita taalluqlidir. Chunki bolaning shaxsiy va intellektual rivojlanishining muhim poydevori aynan maktabgacha yosh davrida shakllanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodkorlik tabiiy ehtiyoj sifatida namoyon bo'ladi. Bola atrof-muhitni o'rganish jarayonida savollar beradi, mavjud predmetlardan turlicha foydalanishga harakat qiladi, tasavvur asosida yangi obrazlar yaratadi hamda o'yin jarayonida turli rollarni bajaradi. Ushbu tabiiy imkoniyatlarni pedagogik jihatdan to'g'ri yo'naltirish bolaning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini bolaning ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga yo'naltirish, pedagogik faoliyatda innovatsion metodlardan foydalanish va rivojlantiruvchi ta'lim muhitini yaratish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biridir.

Mavzuning dolzarbligi

Maktabgacha ta'limning zamonaviy mazmuni bolaning shaxsiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda uning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashni nazarda tutadi. Bunda bolaning bilish faolligi, muloqot qobiliyati, mustaqilligi, tasavvuri va ijodiy fikrlashini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega.

Kreativ kompetensiya bolaning tayyor namunani takrorlashidan ko'ra, mustaqil ravishda yangi g'oya ilgari surishi, turli variantlarni taqqoslashi va muayyan vaziyatga mos yechim topishi bilan tavsiflanadi. Shu sababli maktabgacha ta'lim jarayonida faqat

reproduktiv topshiriqlarga emas, balki bolaning izlanishi va ijodiy faolligini rag‘batlantiruvchi topshiriqlarga ustuvorlik berish maqsadga muvofiq.

Tadqiqot metodlari. Maktabgacha ta‘lim, rivojlantiruvchi ta‘lim, kompetensiyaviy yondashuv hamda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limning nazariy tamoyillari metodologik asosni tashkil etadi. Mazkur tamoyillar maktabgacha yoshdagi bolalarning individual xususiyatlari, qiziqishlari, ehtiyojlari va ijodiy imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga xizmat qiladi. Ayniqsa, rivojlantiruvchi ta‘lim tamoyili bolalarning mustaqil fikrlashi, izlanishi, yangilik yaratishga intilishi va turli vaziyatlarda o‘z bilim hamda ko‘nikmalaridan samarali foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga yo‘naltiriladi. Kompetensiyaviy yondashuv esa bolalarda egallangan bilimlarni amaliy faoliyatda qo‘llash, muammoli vaziyatlarni hal etish, mustaqil qaror qabul qilish va ijodiy yondashish kabi kompetensiyalarni shakllantirishga asoslanadi.

Maktabgacha ta‘lim jarayonida bolalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishda shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limning ahamiyati ham katta. Ushbu yondashuv har bir bolaning o‘ziga xos qobiliyati, qiziqishi, fikrlashi va ijodiy salohiyatini e‘tiborga olishni nazarda tutadi. Bunda tarbiyachi bolaga tayyor bilimlarni berish bilan cheklanib qolmasdan, uning mustaqil fikrlashi, o‘z g‘oyalarini erkin ifodalashi, turli usullar orqali muammoni hal qilishi va ijodiy faoliyatga faol jalb etilishiga sharoit yaratadi. Shu asosda bolalarda tashabbuskorlik, izlanuvchanlik, tasavvur, moslashuvchan fikrlash va yangicha yondashish kabi sifatlarni rivojlantirish imkoniyati yuzaga keladi.

Pedagogik kuzatish, ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, tizimlashtirish hamda pedagogik tajribalarni o‘rganish metodlaridan foydalanildi. Pedagogik kuzatish orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning ta‘limiy va ijodiy faoliyatdagi ishtiroki, topshiriqlarni bajarish jarayonidagi mustaqilligi, yangi g‘oyalarni ilgari surishi hamda ijodiy yondashuvi o‘rganildi. Ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish asosida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari o‘rganilib, mavjud ilmiy qarashlar tizimlashtirildi. Taqqoslash va umumlashtirish metodlari orqali turli pedagogik yondashuvlarning o‘ziga xos jihatlari aniqlanib, ularning maktabgacha ta‘lim jarayonidagi imkoniyatlari belgilandi. Pedagogik tajribalarni o‘rganish esa bolalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan samarali usul va vositalarni aniqlashga yordam berdi.

Asosiy maqsad maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida bolalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik imkoniyatlarni aniqlash, ularning mazmun-mohiyatini ochib berish hamda ushbu imkoniyatlardan ta‘lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish yo‘llarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Bunda bolalarning ijodiy fikrlashini rivojlantirish, mustaqil faoliyat yuritishiga sharoit yaratish, o‘z fikr va g‘oyalarini erkin ifodalashga undash hamda turli ijodiy topshiriqlar orqali ularning kreativ salohiyatini namoyon etish muhim yo‘nalish sifatida belgilanadi.

Shuningdek, maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida ta‘lim mazmunining bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mosligi, mashg‘ulotlarda interfaol va ijodiy metodlardan foydalanish, o‘yin faoliyatini ta‘lim jarayoni bilan uyg‘unlashtirish hamda bolalarning faol ishtirokini ta‘minlash muhim

ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv orqali bolalarda nafaqat ijodiy qobiliyatlar, balki muloqot qilish, hamkorlikda ishlash, muammoli vaziyatlardan chiqish, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z faoliyatini baholash kabi muhim ko‘nikmalar ham shakllantiriladi.

Asosiy qism. Kreativ kompetensiya tushunchasi bolaning ijodiy faoliyatga tayyorligi, yangi g‘oyalarni ilgari surishi, muammoli vaziyatlarda nostandart yechimlarni topishi va o‘z faoliyatini mustaqil tashkil eta olishi bilan bog‘liq. Maktabgacha yoshdagi bolalarda mazkur kompetensiya hali to‘liq shakllanmagan bo‘lsa-da, uning asosiy elementlarini rivojlantirish uchun katta pedagogik imkoniyatlar mavjud.

Kreativ kompetensiyani rivojlantirishda, avvalo, ta‘lim muhitining mazmuni va tashkil etilishiga e‘tibor qaratish lozim. Rivojlantiruvchi muhit bolaga mustaqil tanlash, tajriba o‘tkazish, turli predmetlar bilan ishlash va o‘z g‘oyalarini amalga oshirish imkonini berishi kerak. Bunday muhitda pedagog bolaning faoliyatini to‘liq boshqaruvchi emas, balki uni yo‘naltiruvchi va qo‘llab-quvvatlovchi subyekt sifatida faoliyat yuritadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o‘yin faoliyati alohida o‘rin tutadi. O‘yin bola uchun tabiiy faoliyat turi bo‘lib, u orqali bola ijtimoiy munosabatlarni o‘zlashtiradi, tasavvurini kengaytiradi va turli vaziyatlarni modellashtiradi. Ayniqsa, syujetli-rolli, ijodiy, konstruktiv va didaktik o‘yinlardan maqsadli foydalanish bolaning mustaqil fikrlashini rag‘batlantiradi. Masalan, bolalarga “Agar men me‘mor bo‘lsam...”, “Boshqa qanday usul bilan yechish mumkin?”, “Bu predmetdan yana qanday foydalanish mumkin?” kabi ochiq topshiriqlar berish ularning divergent fikrlashini rivojlantiradi. Bunday topshiriqlarda yagona to‘g‘ri javobni talab qilishdan ko‘ra, bolaning turli g‘oyalarini qabul qilish va asoslashiga imkon yaratish muhimdir.

Ijodiy faoliyatning yana bir vositasi - muammoli vaziyatlardan foydalanishdir. Muammoli vaziyat bola oldiga tayyor javob bermasdan, uni fikrlashga undaydigan vazifani qo‘yadi. Bola mavjud bilim va tajribalariga tayangan holda mustaqil yechim izlaydi. Tasviriy faoliyat, qurish-yasash, musiqa, dramatisatsiya va badiiy faoliyat turlaridan foydalanish bolaning kreativ qobiliyatlarini kompleks ravishda rivojlantiradi. Mazkur faoliyatlarda natijaning yagona standart shaklga ega bo‘lishi shart emas. Muhimi, bolaning ijodiy jarayonda faol ishtirok etishi, o‘z fikrini ifodalashi va tanlovini mustaqil amalga oshirishidir.

Maktabgacha ta‘lim tashkilotida bolaning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish ko‘p jihatdan pedagogning kasbiy kompetensiyasiga bog‘liq. Pedagog bolalarning individual xususiyatlarini hisobga olishi, ularning savollarini rag‘batlantirishi, xatolarini tabiiy o‘rganish jarayonining bir qismi sifatida qabul qilishi va ijodiy tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlashi lozim.

Pedagogning “to‘g‘ri javobni aytib berish”dan ko‘ra, “o‘zing qanday o‘ylaysan?”, “yana qanday yo‘l bo‘lishi mumkin?”, “nima uchun shunday deb o‘ylaysan?” kabi savollardan foydalanishi bolaning refleksiv va mustaqil fikrlashini rivojlantiradi. Pedagog har bir bolaning ijodiy faoliyatini baholashda faqat yakuniy natijaga emas, balki jarayonga ham e‘tibor qaratishi zarur. Bola tomonidan bildirilgan yangi g‘oya, mustaqil tanlov, muammoni hal etishga bo‘lgan urinish va o‘z fikrini asoslash qobiliyati ham pedagogik jihatdan muhim natija hisoblanadi.

Natijalar va muhokama. Nazariy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim hisoblanadi:

- bolaning mustaqil faoliyat yuritishi uchun rivojlantiruvchi muhit yaratish;
- ijodiy va didaktik o‘yinlardan tizimli foydalanish;
- ochiq va muammoli topshiriqlarni ta’lim jarayoniga kiritish;
- bolaning erkin fikr bildirishini qo‘llab-quvvatlash;
- tasviriy, musiqiy, konstruktiv va dramatik faoliyatlarni uyg‘unlashtirish;
- individual ta’limiy ehtiyojlarni hisobga olish;
- pedagog va bola o‘rtasida subyekt-subyekt munosabatlarini shakllantirish;
- bolaning ijodiy tashabbusini rag‘batlantirish.

Mazkur shart-sharoitlarning tizimli ravishda amalga oshirilishi bolaning bilish faolligi, tasavvuri, mustaqil fikrlashi va muammoli vaziyatlarni hal qilish qobiliyatining rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xulosa. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida bolalarning kreativ kompetensiyalarini rivojlantirish zamonaviy ta’limning muhim yo‘nalishlaridan biridir. Maktabgacha yosh davrida bolaning ijodiy imkoniyatlarini qo‘llab-quvvatlash uning keyingi ta’lim bosqichlarida mustaqil va faol shaxs sifatida shakllanishi uchun muhim pedagogik asos yaratadi.

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish jarayonida rivojlantiruvchi ta’lim muhiti, ijodiy o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, ochiq topshiriqlar va bolaning mustaqil faoliyatiga asoslangan pedagogik yondashuvlardan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunda pedagogning asosiy vazifasi bolaga tayyor bilimni berish bilangina cheklanmay, uning mustaqil izlanishi, savol berishi, fikr yuritishi va o‘z g‘oyalarini amalga oshirishi uchun zarur sharoit yaratishdan iborat.

Maktabgacha ta’lim jarayonida kreativ kompetensiyalarni tizimli rivojlantirish bolaning intellektual, ijtimoiy-emotsional va ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqarishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - Москва: Просвещение, 1991.
2. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. - Москва: Эксмо, 2004.
3. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - Москва: Смысл, 2005.
4. Поддьяков Н.Н. Мышление дошкольника. - Москва: Педагогика, 1977.
5. Михайленко Н.Я., Короткова Н.А. Как играть с ребёнком. - Москва: Образовательный проект, 2012.
6. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim va tarbiya sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlar.
7. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga oid ilmiy-metodik manbalar.